

EDUCAR I APRENDRE EN UN NOU ESCENARI: NOVES IDEES I NOVES PRACTIQUES

I. Introducció: el sentit de l'aprenentatge escolar avui

El tema del sentit de l'aprenentatge escolar es concreta bàsicament en com l'alumnat (i també les famílies) aconseguen alinear el que fan i aprenen a l'escola amb els seus interessos i motivacions, és a dir, amb el que són i els agrada i amb el que projecten i els agradaria ser en el futur. Val a dir que, entès d'aquesta manera, el sentit de l'aprenentatge escolar no és una cosa de tot o res. Més que si l'alumnat (i les famílies) poden donar o no sentit a l'aprenentatge escolar, el que importa és saber el sentit que li donen, ja que, segons quin sigui aquest sentit, els aprenentatges que finalment assolixin seran uns o altres. De la mateixa manera, el sentit no és quelcom fixe i definitiu. El sentit de l'aprenentatge escolar és el resultat d'un procés de construcció i reconstrucció permanent i està sotmès a una evolució en la que intervenen diversos factors (valoració social de l'aprenentatge escolar en relació a altres aprenentatges i activitats: valoració "declarada" i "efectiva"; valoració familiar de l'aprenentatge escolar; incidència sobre l'alumnat d'altres aprenentatges i activitats no escolars; formulació i adopció de projectes de vida i professionals; etc.).

Des de fa ja un cert temps es parla de "la pèrdua" o "desdibuixament" del sentit de l'educació i de l'aprenentatge escolar. Amb aquesta expressió es vol subratllar el fet que aquest aprenentatge està perdent el sentit que ha tingut tradicionalment; o si es prefereix, que està deixant de tenir el sentit que se li ha atribuït tradicionalment. Això es manifesta a molts nivells, entre els que n'hi ha dos que sobresurten amb claredat sobre la resta. Per una banda, estem assistint a un *desdibuixament del sentit de l'educació escolar en el seu conjunt*, com un conjunt de pràctiques educatives institucionalitzades. En efecte, hi ha dubtes sobre si l'educació escolar pot continuar responnent a les mateixes finalitats i objectius, i complir les mateixes funcions, que se li han atribuït a partir de la seva generalització i que li han atorgat el protagonisme gairebé absolut del que ha gaudit, especialment en la segona meitat del segle XX, en relació a la resta de pràctiques educatives formals, no formals i informals. D'altra banda, estem assistint també a un *desdibuixament*, a un esvaïment, *del sentit* que una part gens menyspreable de l'alumnat, i també en part de les famílies i del professorat, poden atribuir a determinats *aprenentatges escolars concrets*. El fenomen de la pèrdua o desdibuixament progressiu del sentit de l'aprenentatge escolar es manifesta així, sobretot, en dos plans o vessants: el *per a què* (finalitats, objectius i funcions de l'educació i de l'aprenentatge escolar) i el *què* (què té sentit aprendre a l'escola).

Causas i símptomes del desdibuixament del sentit de l'aprenentatge escolar

Les causes són, amb tota seguretat, múltiples i diverses. En una primera aproximació, i a l'espera de poder fer-ne una anàlisi en profunditat, podríem agrupar-les en tres categories, totes elles relacionades d'una manera o un'altra amb el nou escenari social, econòmic, polític i cultural que habitualment identifiquem com a Societat de la Informació: les que tenen el seu origen en les noves necessitats d'aprenentatge de les persones en aquest escenari; les que tenen l'origen en la cultura digital associada a aquest escenari (força diferent de la cultura que és encara avui en dia la referència fonamental del currículum escolar) i en els valors intel·lectuals, morals, relacionals i

afectius que la caracteritzen; i les que tenen l'origen en la importància creixent de nous contextos d'aprenentatge que ofereixen a les persones oportunitats, recursos i eines per aprendre i que disputen a l'educació escolar, cada cop amb més força, el protagonisme dels aprenentatges socialment "valorats". Com es pot comprovar, totes tres causes estan relacionades d'alguna manera amb la omnipresència i el paper de les tecnologies digitals de la informació i la comunicació en la Societat de la Informació.

Pel que fa als símptomes del desdibuixament del sentit de l'educació i de l'aprenentatge escolar, cal distingir un cop més els dos plans abans esmentats. Respecte a la pèrdua o desdibuixament de l'educació escolar en el seu conjunt, els símptomes més clars i evidents es relacionen amb fenòmens com ara, per exemple, la disminució de la capacitat de l'educació escolar per compensar les desigualtats econòmiques, socials i culturals; els retrets al sistema educatiu de no preparar als joves per a la seva inserció en el món laboral, les acusacions d'ineficàcia i de baixa qualitat; o encara la quantitat ingent d'expectatives, sovint contradictòries entre si, que es depositen en l'educació escolar. Respecte al desdibuixament del sentit que pateix l'aprenentatge d'alguns continguts escolars, el símptoma més clar és sense dubte la manca de motivació i d'interès de molts alumnes pel que aprenen a l'escola i als instituts, el que s'acaba traduint sovint en baix rendiment, absentisme, fracàs, abandonament, o simplement en indiferència i falta d'implicació en les activitats d'aprenentatge escolar d'un sector relativament ampli de l'alumnat.

La necessitat i la urgència d'una presa de postura

Des de la perspectiva del MRP, els intents per recuperar, reforçar, i si cal redefinir, el sentit de l'aprenentatge escolar han d'orientar-se, en primer lloc, a un reforçament del paper de l'educació escolar com pràctica social i socialitzadora i com a motor del procés de construcció de la identitat personal. Com a pràctica social i socialitzadora, l'educació escolar ha d'apostar per un model de societat més inclusiva, més justa, més solidària, més tolerant, capaç de generar riquesa i benestar per a tothom, que aposta pel diàleg i la negociació per resoldre els conflictes, però al mateix temps bel·ligerant contra les imposicions i abusos de poder, les injustícies i les discriminacions de tota mena. Com a peça essencial del procés de construcció de la identitat personal, l'educació escolar ha d'ajudar a les persones a desenvolupar les competències i adquirir les eines necessàries per viure, créixer i realitzar-se en el marc de la Societat de la Informació i de la cultura digital, és a dir, per aprofitar les oportunitats de benestar, de gaudi i de felicitat que aquesta societat ofereix potencialment. Juntament amb això, i en segon lloc, al nostre entendre els esforços per recuperar el sentit de l'educació i de l'aprenentatge escolar han d'orientar-se a la formació d'aprenents competents, és a dir, de persones amb capacitat per aprendre coses noves, per afrontar situacions complexes tant a nivell personal como col·lectiu gràcies a aquesta capacitat i per fer de l'aprenentatge l'instrument principal del seu desenvolupament personal i de la seva contribució al desenvolupament i al progrés social.

Reptes i desafiaments

D'acord amb aquests arguments, els dos reptes més importants plantejats per la pèrdua, desdibuixament o esvaïment del sentit de l'educació i de l'aprenentatge escolar, i sobretot per la voluntat de recuperar-lo, són:

- La re definició del *per a què* de l'educació i de l'aprenentatge escolar (finalitats, objectius i funcions) en el marc de la SI i de la cultura digital. Entre els elements que cal tenir especialment en compte per abordar aquesta re definició, volem subratllar:
  - L'existència de contextos aliens a l'escola que ofereixen importants oportunitats, recursos i eines per aprendre i que tenen una influència creixent sobre els processos de formació i de desenvolupament de les persones (l'existència d'aquests nínxols d'aprenentatge i la seva importància creixent ha suposat la pèrdua del protagonisme de l'educació escolar com el lloc on es fan els aprenentatges "realment útils").
  - L'educació escolar com la institució que ha de proveir a les persones amb els coneixements i les competències necessàries per continuar aprenent al llarg de la vida (no els aprenentatges que necessitaran al llarg de la vida, sinó les competències per poder aprendre el que necessitaran aprendre al llarg de la vida)
  - L'impacte de la globalització (comercial, econòmica, política, laboral, i sobretot cultural) sobre les necessitats d'aprenentatge de les persones i la voluntat de fer front al procés creixent d'homogeneïtzació cultural.

- La re definició del *què* de l'educació i de l'aprenentatge escolar (de les intencions educatives i la seva concreció en termes de competències i continguts). Entre els elements que cal tenir especialment en compte per abordar aquesta re definició, volem subratllar:
  - La reconsideració dels aprenentatges "bàsics" i l'alleugeriment del currículum escolar prescriptiu diferenciant, per una banda, els aprenentatges bàsics dels que no ho són, i per un altra, els que són bàsics "imprescindibles" dels que són bàsics "desitjables".
  - La incorporació al currículum escolar d'un treball sistemàtic orientat a desenvolupar en l'alumnat la seva identitat com aprenents (re-coneixement de la seva capacitat per aprendre i per crear situacions i condicions que afavoreixin el desplegament d'aquesta capacitat en condicions diverses)
  - La presa en consideració de les pràctiques socioculturals pròpies de la cultura digital com a referent per l'establiment del currículum escolar.
  - La introducció d'estratègies d'atenció a la diversitat orientades a aconseguir l'assoliment dels aprenentatges bàsics imprescindibles pel 100% de la població escolar.
  - La introducció d'estratègies de personalització de l'aprenentatge a partir dels "bàsics desitjables".
  - La presa en consideració de les trajectòries personals d'aprenentatge de l'alumnat en la planificació i desplegament del currículum en els centres educatius (tenir en compte el que els alumnes aprenen en altres contextos).
  - La utilització a l'escola i als instituts dels recursos, eines i oportunitats per aprendre disponibles en la xarxa (recursos in pràctiques educatives obertes) i en els contextos que conformen l'ecosistema d'aprenentatge dels alumnes.

II. Experiències d'innovació i pràctiques orientades a reforçar el sentit de l'aprenentatge escolar

La proposta està estructurada en quatre blocs, amb una breu descripció de la línia de treball corresponent i una enumeració de possibles àmbits per dissenyar i desplegar experiències d'innovació en els centres escolars. Aquesta enumeració té una finalitat il·lustrativa i en cap cas ha d'interpretar-se com una relació exhaustiva de propostes concretes d'experiències d'innovació que exclouen altres experiències possibles. De fet, l'objectiu és que el professorat i els centres educatius puguin dissenyar i posar en marxa experiències d'innovació de naturalesa i abast divers en el marc d'aquestes quatre línies de treball. Encapçala la proposta una formulació sintètica de la finalitat última que, d'acord amb la proposta del MRP, haurien de buscar totes les experiències que finalment s'enduguin als centres i a les aules d'acord amb el plantejament exposat fins ara. En efecte, com es pot comprovar, les quatre línies de treball estan unides de manera transversal pel tema del sentit de l'educació i de l'aprenentatge escolar.

Finalitat

Promoure el disseny, la planificació, la realització i la difusió de pràctiques educatives i experiències d'innovació orientades a recuperar, reforçar, i s'escau redefinir, el sentit de l'educació i de l'aprenentatge escolar en la societat actual, especialment el sentit que els infants i joves atribueixen a aquest aprenentatge.

Tipus d'experiències i pràctiques

Per tal d'avançar cap a l'assoliment d'aquesta finalitat, es proposa que les experiències i pràctiques es situïn, en principi, en un o altre dels quatre blocs següents.

(i) *Experiències i pràctiques orientades a desenvolupar itineraris personalitzats d'aprenentatge escolar*

Breu descripció

La personalització en la Societat de la Informació. Personalització i cultura digital. La omnipresència de la personalització en la nostra societat. La personalització: un tret de l'esperit del temps. La personalització és ja una realitat fora de l'escola. És també una aspiració, especialment en els infants i joves. Tot fa pensar que la no-personalització dels aprenentatges escolars és un dels factors que contribueixen a difuminar el sentit que l'alumnat dona a aquests aprenentatges, o fins i tot que impedeix que els puguin donar sentit. Personalització i atenció a la diversitat. Personalització i educació inclusiva. Individualització, adaptació i personalització. Personalització i aprenentatges bàsics: els bàsics desitjables i els bàsics imprescindibles. Personalització de l'aprenentatge escolar i aprenentatge al llarg i ample de la vida. Experiències d'innovació i personalització de l'aprenentatge escolar.

Possibles línies de treball

- La personalització del currículum escolar: criteris per identificar i diferenciar els aprenentatges "bàsics" imprescindibles dels aprenentatges bàsics "desitjables"; metodologies i experiències que condueixen a l'establiment d'aquests criteris; el

paper dels diferents membres de la comunitat educativa en l'establiment dels "bàsics".

- Estratègies didàctiques per a la personalització dels aprenentatges escolars: personalització i aprenentatges "bàsics imprescindibles"; personalització i aprenentatges "bàsics desitjables"; acompanyament, seguiment i retorn-avaluació continua de l'alumnat; metodologies d'autogestió del propi aprenentatge, processos de autoavaluació i coavaluació; metodologies de treball col·laboratiu i personalització de l'aprenentatge...
- Estratègies d'organització i funcionament dels centres orientades a promoure la personalització de l'aprenentatge escolar (funcionament del claustre, coordinacions, experiències inter-nivells, grups flexibles, ambients de treball...).
- Models d'organització i gestió de l'aula i del grup orientats a promoure la personalització de l'aprenentatge escolar.
- L'ús de recursos i eines TIC, tant per part del professorat com de l'alumnat, en la personalització de l'aprenentatge escolar: els recursos i les practiques educatives obertes (OER/OEP), el entorns personals d'aprenentatge (PLE), ...
- Etc.

(ii) *Experiències i practiques orientades a identificar i conèixer els nínxols d'aprenentatge de l'alumnat, i a aprofitar aquest coneixement per millorar l'aprenentatge escolar.*

Breu descripció

Un altre tret característic de la SI: la multiplicitat de contextos que ofereixen recursos, eines i oportunitats per aprendre a les persones (i també a l'alumnat). Sempre ha estat així, però les TIC digitals han multiplicat aquests contextos (espais en línia), ahora que han transformat els contextos tradicionals incrementat la seva potencialitat per afavorir la realització de diferents tipus d'aprenentatge. Hom parla d'ecologies o d'ecosistemes personals d'aprenentatge per referir-se a la particular configuració d'aquests contextos en els que participem les persones; i de "trajectòries personals d'aprenentatge" per referir-se als aprenentatges que assolim les persones "transitant" a través d'aquests contextos (l'aprenentatge a l'ample i al llarg de la vida). Les trajectòries personals d'aprenentatge com via d'accés al coneixement en la SI. La necessària "re-fundació", "re-significació" o "re-configuració" de l'educació escolar en el marc d'una societat en la que l'aprenentatge es un procés distribuït entre els diferents nínxols d'aprenentatge dels que formen part les persones: els centres educatius en el marc d'una xarxa de contextos d'aprenentatge interconnectats (per les trajectòries d'aprenentatge de les persones).

Possibles línies de treball

- Presa en consideració dels contextos que ofereixen recursos, eines i oportunitats per aprendre a l'alumnat, i dels aprenentatges assolits en aquests contextos, en la presa de decisions curriculars, en el disseny d'activitats d'ensenyament i aprenentatge, en l'adopció de mesures d'atenció a la diversitat, en l'elaboració de materials, en l'adopció de mesures de compensació de les desigualtats que puguin tenir el seu origen en trajectòries personals d'aprenentatge especialment pobres...

- Disseny, posta a punt i desplegament de plans d'actuació coordinada entre els agents més representatius i amb més impacte sobre els aprenentatges de l'alumnat que operen en els diferents contextos dels que formen part (aprenentatge-servei, plans d'entorn, comunitats d'aprenentatge, projectes educatiu de ciutat i territori...). Establiment i formalització de xarxes de nínxols d'aprenentatge.
- Elaboració i utilització de procediments i estratègies de seguiment i/o d'acompanyament de l'alumnat a través dels principals contextos que els ofereixen recursos, eines i oportunitats per aprendre.
- Incorporació dels criteris, procediments i actuacions dirigides a l'establiment i formalització de xarxes de nínxols d'aprenentatge als projectes educatius dels centres.
- L'ús de recursos i eines TIC en el seguiment i acompanyament de l'alumnat a través dels principals contextos que els ofereixen recursos, eines i oportunitats per aprendre, així como en la coordinació de l'escola amb els agents més representatius d'aquests contextos.
- Etc.

(iii) Experiències i practiques orientades a formar aprenents competents i a treballar amb l'alumnat la construcció d'una identitat d'aprenent que millori la seva capacitat i disposició per aprendre tant en l'àmbit escolar como no escolar

Breu descripció

Competències, competències bàsiques i sabers fonamentals. Aprendre a aprendre i les competències del segle XXI. La formació d'aprenents competents: una exigència de les societats actuals. El paper de l'escola en l'adquisició de les competències: com passar d'un sistema orientat a la formació de "bons estudiants" a un altre orientat a la formació "d'aprenents competents". Les característiques d'un bon aprenent. Identitat d'aprenent i aprenents competents. Contextos d'aprenentatge, trajectòries personals d'aprenentatge i identitat d'aprenent. El paper de l'escola en la construcció de la identitat d'aprenent.

Possibles línies de treball

- Estratègies per explorar la identitat d'aprenent de l'alumnat i analitzar el seu impacte en el sentit que atribueixen als aprenentatges escolars i en el nivell dels aprenentatges assolits.
- Disseny, posta a punt i desplegament de recursos, eines, procediments i estratègies per ajudar de forma sistemàtica a l'alumnat a construir una identitat d'aprenent que els habiliti per aprendre en diferents situacions i sota diferents condicions tant a l'escola como fora de l'escola.
- Utilització de la informació obtinguda sobre les trajectòries personals d'aprenentatge de l'alumnat per revisar conjuntament amb ells els aprenentatges assolits –i no assolits– en els diferents contextos dels que formen part, i revisió crítica de la representació que, com a conseqüència d'aquestes trajectòries, han acabat construint sobre ells mateixos com aprenents.
- Promoció de l'autoaprenentatge, l'atenció a la diversitat, el treball en equip, la curiositat, l'autoestima, i en general de les competències transversals, a partir de les

trajectòries personals d'aprenentatge de l'alumnat i dels contextos en els que participa i que li ofereixen oportunitats i recursos per aprendre.

- Incorporació del treball sistemàtic sobre la identitat d'aprenent de l'alumnat a les mesures i vies d'atenció a la diversitat de l'alumnat.
- La identitat d'aprenent del professorat com element clau per afrontar els processos de canvi i innovació en els centres escolars.
- Etc.

(iv) *Experiències i practiques orientades a la utilització de diferents llenguatges o modes de representació i comunicació en l'aprenentatge escolar*

Breu descripció

La primacia que té el llenguatge escrit a l'escola ha de donar pas a un ús més normalitzat i integrat dels diferents llenguatges de representació que actualment el món digital ens facilita i que l'escola està utilitzant poc o de forma aïllada i fragmentada. Amb la multimodalitat estem davant una nova forma de representar (escriure i crear) i comunicar (difondre i redistribuir) allò representat, i de percebre (llegir, comprendre i aprendre). Cal que la cultura multimodal sigui d'ús quotidià a les aules tant per a la representació i comunicació de continguts que el professorat proposa treballar, com per a l'elaboració de productes propis per part dels alumnes.

Possibles línies de treball

- Promoure el desenvolupament d'estratègies específiques de comprensió i creació de discursos en diferents llenguatges de representació considerant la dimensió multimodal de la competència comunicativa. Incidir en les característiques comunicatives específiques (potencialitats i limitacions) de cada llenguatge i també en les peculiars connotacions que presenta el seu ús integrat considerant una varietat possible de situacions comunicatives.
- L'ús de recursos i eines TIC per part de l'alumnat per a l'elaboració de productes propis de representació que comportin la utilització de la multimodalitat. Exemples: creacions d'audiovisuals, postscats, pòsters o murals digitals, mapes geogràfics, línies del temps, diagrames, presentacions multimèdia, webs, blocs....
- L'ús de recursos i eines TIC per part del professorat per a la creació de materials per a l'aula en format digital que permetin integrar diferents llenguatges. Exemple blocs, webs... etc. Aquest tipus de productes permeten presentar la informació de forma dosificada, en petites capsules generant discursos multimodals tot seguint una determinada seqüència. Comporten una dimensió audiovisual important i permeten la interacció amb els alumnes.
- Experimentar a l'escola amb nous usos, funcions y valoracions de l'escriptura dins l'entorn digital així com la utilització de la oralitat utilitzant l'entorn digital. Ús de nous gèneres i diferents nivells de formalitat. Considerar que en molts dels seus usos l'escriptura pot ser subordinada a la lògica visual com un element dins d'una configuració espacial.
- ...